

M. PAP GERGELY

Bagossy-hajdúezred története a megalakulástól a torinói (turini) csatáig

Rákóczi-kori iratokból készült publikációim sorát egy 1702-ben felállított hajdúezredre vonatkozó iratok ismertetésével folytatom. Ebben a munkámban, az előzőektől eltérően nemcsak a Heves Megyei Levéltárban található iratok közlése a célom. Be szeretném mutatni a hajdúezred felállításának külpolitikai és belpolitikai körülményeit, és az ezred sorsát a kiállításától egészen az első bevetésekig, mely az itáliai fronton történt.

Az ezred felállításának külpolitikai feltételét a spanyol örökösödési háború (1701-1714) teremtette meg. Ennek a háborúnak az előzményei azonban közel fél évszázadra nyúlnak vissza. Már az 1650-es évektől kezdve figyelték Európa nagyhatalmai Spanyolországot. Már mindenki IV. Fülöp spanyol király halálát várta, és mikor ez bekövetkezett, 1665-ben, egy ötéves fiút hagyott maga után, akiről mindenki azt hitte, hogy apja halálát sem fogja megérni, mert éppoly gyenge testű volt, mint közvetlen elődei, és akkor már a spanyol örökség kerül veszélybe. Ezért Habsburg I. Lipót (1657-1705 német-római császár és magyar király) minden eshetőségre felkészült. 1668-ban megállapodott XIV. Lajossal a felosztás alapelveiről. E szerint Lipót császárnak jutott volna Spanyolország, és az amerikai gyarmatok és a milánói hercegség. Lajosé pedig Németalföld, Franche-Comté, a Nápoly-Szicíliai Királyság, Navarra, az afrikai gyarmatok és a Fülöp-szigetek lettek volna. Ez a felosztás talán 50-50%-ot jelentett volna. Ám II. Károly spanyol király megérte a felnőtt kort, emiatt az osztozkodás elhalasztódott.¹

Az öröklés kérdése a század végén vetődött fel ismét. Bár II. Károly még életben volt, de egészsége megromlott. Az örökség sorsába most már nem csak XIV. Lajos akart beleszólni, hanem Anglia és Hollandia is. Mivel korábban már szereztek meg spanyol gyarmatokat, sőt még továbbiakat is meg akartak kaparintani, ezért egyáltalán nem volt számukra közömbös, hogy kié lesz az örökség. Legfontosabb szempont

¹ Gonda Imre-Niederhauser Emil: A Habsburgok. Budapest, 1987. 90. (továbbiakban: Gonda-Niederhauser, 1987)

az volt, hogy ne Franciaország kapja a spanyol gyarmatokat, mert már szerzett gyarmatokat sokfelé, és a spanyol gyarmatokkal megerősödve komolyan veszélyeztetheti a további angol és holland gyarmatosítást.²

Felvetettek még egy lehetőséget. 1697-ben a rijswicki béke után – ez zárta le a pfalzi örökösödési háborút – a két tengeri hatalom kidolgozott egy lehetőséget, melyet a versengő felek is elfogadtak, sőt még Habsburg II. Károly spanyol király (1665-1700) is áldását adta rá. Ennek értelmében Miksa Emánuel bajor választó fia, József Ferdinánd öröklí a spanyol trónt, a Habsburgok megkapják Milánót, a franciák meg Nápolyt. De ez a megoldás is megbukott, ugyanis 1699-ben az örökös, aki ekkor hatéves volt, meghalt.³

Ekkor ismét elkezdődött a politikai kombináció, melyben XIV. (Bourbon) Lajos volt az aktívabb. Javaslatá az volt, hogy Spanyolországot és a gyarmatbirodalmat kapja meg Lipót kisebbik fia, Károly, az itáliai birtokok pedig legyenek a francia örökösé,⁴ de ezt a szerződést Lipót nem írta alá.⁵

Viszont az igénylők sorába lépett a bajor választófejedelem is, I. Lipót spanyol nagynénjének az unokája. Neki Lipót ígéretet tett Németalföldre, melynek helytartóságát át is adták.⁶

Ekkor lépett közbe egy nem várt tényező, a spanyol kormány. A spanyol főurak meggyőzték II. Károlyt, hogy csak a franciáknak van elég ereje ahhoz, hogy együtt tartsák a spanyol birtokokat. Így II. Károly 1700 őszén végrendeletet készített, melyben minden birtokát Fülöpre, Anjou hercegére, XIV. Lajos unokájára hagyott, majd november elsején meghalt. November 24-én XIV. Lajos francia király az unokáját V. Fülöp néven Spanyolország királyának kiáltotta ki, és betört Spanyol Németalföldre.⁷

Lipót császár nem nyugodott bele ebbe a sérelembe, nem ismerte el V. Fülöp királyságát mint Anglia és Hollandia, hanem háborút indított. Közben a tengeri hatalmak is meggondolták magukat, és újabb megoldással álltak elő. E szerint Károly, aki nem trónörökös, kapja meg Spanyolországot, Lipót pedig Milánót és Nápolyt.

A Habsburg császár háborút indított. Őt támogatta Anglia és Hollandia, viszont a német fejedelmek hozzáállása még kérdéses volt. A brandenburgi választófejedelem a császárt támogatta, mert megkapta a királyi címet, és porosz királlyá koronáztat-

² Uo. 97.

³ Gonda-Niederhauser, 1987. 98.

⁴ Uo.

⁵ *Britanica Hungarica Világenciklopédia*. Szerk.: Széki János. XVI. kötet. Budapest, 1998. 474. (továbbiakban: Széki, 1998)

⁶ Hajnal István: *Az újkor története*. In: *Egyetemes Történet*. Szerk.: Hóman Bálint-Szekfü Gyula-Kerényi Károly. IV. kötet. 1936. 451. (továbbiakban: Hajnal, 1936)

⁷ Széki, 1998. 474.

hatta magát. Hannover is a császár mellé állt, mert szoros, dinasztikus kapcsolatokat ápolt Angliával. A bajor és a kölni választófejedelem viszont XIV. Lajost támogatta, mert több pénzt ígért nekik.⁸

Az erőviszonyok tehát a következőképpen alakultak ki: Az egyik oldalon volt Franciaország, Spanyolország és Bajorország. Velük szemben sorakoztak fel a német császár, az Egyesült Tartományok (Hollandia), Anglia, Savoya, Poroszország, és Dánia.⁹

Ezzel kezdetét vette a spanyol örökösödési háború, mely 12 évig tartott, és amelynek hatására a császárnak el kellett rendelnie újabb huszár- és hajdúezredek felállítását.

I. Lipót császár és magyar király Magyarországon is megparancsolta a toborzást, illetve a hadilétszámra való feltöltést. Először a már korábban felállított Kolonich- (előtte Czobor-), Ebergényi (előtte Pálffy-) és Deák-huszárezred egyenként 1000 fős feltöltését rendelte el.¹⁰ Ezenkívül 1702. március 2-án a Császári Udvari Haditanács előírta további 5 huszárezred felállítását. Ez volt az első alkalom, mikor már ténylegesen a huszárezred megnevezést használták. Ezredtulajdonosoknak kinevezték Esterházy Gábor grófot, Forgách Simon grófot, Gombos Imre grófot, nemes Csonkabég Lipót Józsefet és nemes Loósy János Pétert.¹¹

A hadsereg meghatározó fegyverneme azonban a gyalogság volt. Mivel a béke-időben is fenntartott gyalogezredek között nem maradt magyar alapítású, ezért 1702. október 31-én az Udvari Haditanács elrendelte 3, egyenként 2000 fős gyalogezred felállítását, és a korábban már létezett Molnár-gyalogezred újrászervezését. Az új ezredek élére Andrássy Pál báró, nemes Bagossy Pál és Batthyány Ádám gróf kapott kinevezést, és ezredtulajdonosi megbízást. Az Andrássy- és a Batthyány-ezredet a Dunán innen, míg a Bagossy- és a Molnár-ezredet a Dunán túli vármegyékben kellett feltölteni, illetve kiállítani, és nem toborzással, hanem részleges felkelésként hadba küldött portális katonaságból.¹² Mivel a korszakban az igazgatási központ Bécs volt, ezért Bécsből nézve kell értelmezni a tájolást. Így a Dunáninnen, az ország nyugati részét jelöli, míg a Dunántúl az ország keleti részét.

Azt azonban meg kell jegyezni, hogy a Molnár-gyalogezred nem volt hosszú életű. Hiába szervezték újjá, a feltöltés hiánya, illetve a súlyos veszteségek miatt 1704-ben feloszlatták, és a Bagossy-ezredbe tagolták.¹³

⁸ Gonda-Niederhauser, 1987. 99.

⁹ Norman Davies: Európa története. Budapest, 2002. 1236.

¹⁰ Zachar József: Habsburg-uralom, állandó hadsereg és magyarság 1683—1792. Budapest, 2004. 122.

¹¹ Uo. 123.

¹² Uo.

¹³ Uo. 125.

I. Lipót császár és magyar király 1702. október 7-én kelt levelében szólítja fel a „tekintetes karokat és rendeket” a toborzásra. Ez a levél, és a nemesi közgyűlés jegyzőkönyve, melyhez a levelet csatolták, is megtalálható a Magyar Nemzeti Levéltár Heves Megyei Levéltára által őrzött iratok között.

IV-1/a/11

M.

Protocol[um] Inclytorum Comitatum Heves & Exterioris Szolnok unitorum Septembri Anni 1697 usque ad Septembrem Anni 1703 concinnatum

Anno 1702. Die 11. Mensis Decembris. Sedes Judicaria Inclytorum Comitatum Heves & Exterioris Szolnok unitorum, in Oppido Gyöngyös celebratur.

Priusquam vero juridica fuissent inchoata, inter negotia publica; Publicatae Sunt imprimis litterae Excelsi Dicasterij Budensis, Sub Dato diei 27. Mensis novembris. Anni praesentis emanatae, Florenosque mille, Inclyto Regimini Hejsteriano, quantoc[u]jus exolvendos Committentes. Quia vero ex tenore aliarum litterarum colligeraetur octomille, et 88 florenos Superflue erogatorum quietantias, loco pecuniae parate acceptandas prae manibus Celsissimi Principis Pauli Szécsényi Archiepiscopi Colocensis, ac praeattacti Dicasterij Praesidis haberi, ad easdemque recipiendas, homines postulari: Ideo pro negotiis hocce perficiendo, Dominus Perceptor Anni praeteriti Budam transmittendus decernitur.

Publicatum est et Benignum Suae maiestatis Sacratissimae Mandatum, tenoris et continen[...]¹⁴ Subsequentis.

Anno 1702 Die 11 Mensis decembris Sub Generali Congressu Inclytorum Comitatum Heves et Exterioris Szolnok unitorum in oppido Gyöngyös celebrato praesens benignam suae maiestatis sacratissimii mandatum quo mediante clement [...]¹⁵ dignam [...]¹⁶ intimare moderni statui bellici exigentiam et conducendo militiae haidonicae necessitat[...]¹⁷ debita reverentia est publicatum per iuratum sedis notarium.

Reverendis Honorabilibus Spectabilibus ac Magnificis Egregiis et Nobilibus Prudentibus item ac Circumspectis N. N. Supremo ac Vice Comitibus, Iudlium et Iurassoribus, Toti denique Universitati Dominorum Praelatorum, Baronum, Magnatum et Nobilium Comitatus Heves et exterioris Szolnok etc: Fidelibus Nobis dilectis.

¹⁴ Kötés miatt nem olvasható a szöveg.

¹⁵ Kötés miatt nem olvasható a szöveg.

¹⁶ Olvashatatlan szó.

¹⁷ Kötés miatt nem olvasható a szöveg.

Peracta die 18. octobris

Buda

Gyöngyessinum

Leopoldus Dei gratia electus Romanorum Imperator Semper Augustus, ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae etc. REX

Reverendi Honorabiles, Spectabiles ac Magnifici Egregii et Nobiles Prudentes item ac Circumspecti Fideles nobis dilecti. Paterno sane quo erga charissimum Nobis Hungariae Regnum ducimur affectu optassemus quidem ut Fideles nostri [...] ¹⁸ et Ordines Universique Regnicolae post tam Diuturnam Belli calamitatem sal[vi] ac uberes recuperatae per DEI gratiam Almae cum porta Otthomanica initae Pacis [...] ¹⁹ consequi iisque per multos Annos quiete perfrui potuissent, simul ac sublevat[i] tandem a perpeccis hucusque tam gravibus Contributionum, aliarumque praestation[um] Publicarum in commodis respirare[n]t. Quia Tamen Inimici et aemuli nostri denuo nob[is] [pe]riculosis, concitati per Universam fere Europeam Belli fluctibus nos involverint ut non tam vindicandis ab injusta usurpatione Regnis, ac Iuribus Hispanicae [...] ²⁰ sionis Auguste Domui Nostrae legitime debitis quam propriae potius Nostrae defen[...] ²¹ ac Haereditariorum Regnorum, et Provinciarum nostrarum Conservationi consu[...] ²² atque imminetia Terra Marique a Gallis et eorundem clam aut palam foedera [...] ²³ specta undequaque Arma circumferentibus pericula propulsare necessitemur in finem Validam adhuc Nationalis Militiae Pedestris Hungaricae atque Cro[aticae] Manum per Comitatus Regni /exspectis tamen Neoaquisticis et per Rascianas [au]tem inhabitatis/ signanter vero in praefato Regno Nostro Hungariae juxta numerum [por]tarum, in Croatia vero secundum Fumos quos loco Portarum nominant, unum [haido]nem seu Militem Pedestrem Nationalem conduci, atque sub signa congregari fa[...] ²⁴ Extraordinaria quae in Praesens versantque necessitate cui sustinendae ordinaria med[...] ²⁵ quaquam sufficiunt, commoti vel potius coacti benignissime statuimus, et acce[...] ²⁶ Etiam Reliquarum Germanicarum Provincia- rum Nostrarum, quae hoc ipso An[no] prea]ter Ordinarias Contributiones, et multa alia variarum collectarum Anticipa[tio]numque /Regno nostro Hungariae necdum cognita/ Quindecim Millia [...] ²⁷ num ad supplendas Legiones in Italia exercitantes

¹⁸ Kötés miatt nem olvasható a szöveg.

¹⁹ Kötés miatt nem olvasható a szöveg.

²⁰ Kötés miatt nem olvasható a szöveg.

²¹ Kötés miatt nem olvasható a szöveg.

²² Kötés miatt nem olvasható a szöveg.

²³ Kötés miatt nem olvasható a szöveg.

²⁴ Kötés miatt nem olvasható a szöveg.

²⁵ Kötés miatt nem olvasható a szöveg.

²⁶ Kötés miatt nem olvasható a szöveg.

²⁷ Kötés miatt nem olvasható a szöveg.

conscribere susceper[nt] simul ac Sumptuum in hanc Conscriptionem anticipative erogandorum Refus[erunt] Non nisi subsequentibus post exitum Belli commodioribus Annis patiente [...] ²⁸ ctare velle declararunt exemplo demandavimus paremque in eodem plane [...] ²⁹ su promptitudinem a Fidelitatibus Vestris circa Conductionem et Statut[um] praenotati Nativi Militis Clementissime et absolute volumus, benigne curati ne impense in hunc Militem conducendum faciendae gratis exigantur et novo onera cedant verum quam primum urgentissima praesentis Belli necessitas aliquantis per cessaverit ex Annuo Contributionali Quanto iterum defalcant et bonificent. Ad hanc proinde benignam intentionem nostram secundandam siquid Res moram non patiat ex nonnullis Punctis, per consilium nostrum Aulae Bellicum, et Quaestoratus Bellici Officium concinnatis, ac per Maiestatem nostram benigne ratificatis per districtualem Commissionem cum iisdem communicandis intelligentur quali [...] ³⁰ Militiae Conductio praesentatio, Intertentio, et Solutio Decreta ac Ordinata sic, non secus qualiter anticipatum Bimestre Stipendium exolvendum ac defalcationem Quanti imminentis Anni Militaris effective acceptandum desideretur. Et quamvis clementissime confideramus praeattactos praefati Regni nostri Hungariae. Status et Ordines suo quoque loco avertendis praerecensitis malis ea qua par est Fidelitate ac promptitudine omnem operam ac opportuna quovis Media libenter collaturos, nec deviaturus a laudabilibus Majorum Suorum vestigiis qui Divis quondam Regibus, et gloriosis praedecessoribus nostris in subitaneis huiusmodi periculis prout Temporum illorum Ratio exigebat sive Personali Insurrectione, sive collectis fideliter et alacriter astiterunt, sive etiam aliis modis Personas ac Facultates suas impendendo immortalem fidei et Nominis sui famam Posteris imitandam reliquerunt. Ut nihilominus celerius quo major ingruit necessitas Fideliumque Statuum et Ordinum erga naturalem Dominum debita fidelitas et devotio omnem possibilem exigit assistentiam praedeclaratus Miles quam citissime et quidem a Publicatione praesentium intra sex Hebdomadarum spatium colligi valeat, hoc opus dirigendum in Tribus Districtibus Transdanubianis videlicet, et superioribus praefati Regni nostri Hungariae Comitatibus Cognato nostro nobis dilecto Illustri Sancti Romani Imperij Principi et Regni Palatino, ac Spectabili ac Magnifico Comiti Stephano Kohary, in Cisdanubianis vero Comitatibus Judici Curiae nostrae Regiae Generali et Regni nostri Croatiae Bano clementer commissimus. Quapropter Fidelitates quoque Vestras hisce clementissime hortamur et debitae ergo Maiestatem nostram fidelitatis et Obsequij commonefacimus absolute cupientes ut seposita quavis mora aut dilatione ne dum Replica vel tergiversatione /de quibus hoc

²⁸ Kötés miatt nem olvasható a szöveg.

²⁹ Kötés miatt nem olvasható a szöveg.

³⁰ Kötés miatt nem olvasható a szöveg.

rerum Statu aliquid etiam cogitare nefas esse/ Conductionem toties repetiti Militis pro numero sibi obveniente ut pote parte hujus Comitatus Vestri Heves et Exterioris Szolnok juxta proportion[e] Portarum in Capitibus Nonaginta tribus, ex parte vero Jasigum Vig[inti]sex, Civitatis autem Agriensis octo, quam celerrime colligere, et sist[ere] dispositionibusque praefati Principis Palatini se se omnino accomodare n[on]...]³¹ rint, nec ullo pacto intermittant et Eaedem Fidelitates vestrae Gratia in Re[...]³² nostra Caesareo Regia iisdem benigne propensi manentes. Datum in Ca[stro] nostro Ebersdorff die septima Mensis Octobris Anno Domin[i] Millesimo Septingentesimo Secun[do] [...] ³³

Ladislaus Mátyásovsky

Episcopus Nitriensis mpp

Ladislaus Hunyady mpp

Quod quidem Conductionis militiae negotium, ad initium Anni 1703. proxime Venturi, accomdatum fuerat tali modo. Nimirum Generoso Domino Paulo Bagosy Colonello militiae horum districtorum Vienna Gyöngyösinum, exin vero Agriam perveniente, idem Dominus Colonellus postulatos 93 pedites per se sistendos, et conducendos assumpsit, ita ut etiam siquis illorum clam aufugerit, Inclytus Comitatus Superinde nunquam sit requirandus; pro quorum conductione et Sumptibus, a Singulis personis Singuli Sex floreni Rhenensis Sunt depositi.

IV-1/a/11

M.

Heves és Külső-Szolnok egyesült tekintetes vármegyék jegyzőkönyve, amelyet 1697. szeptembertől 1703. szeptemberig vezettek

1702. év december hónap 11. napján. Heves és Külső-Szolnok egyesült tekintetes vármegyék törvényszéke összeült Gyöngyös mezővárosban.

Mielőtt pedig a törvénykezés megkezdődött volna, a nyilvános ügyek között nyilvánosságra hozták mindenekelőtt a fenséges budai kúria levelét, folyó év november hó 27. napi dátummal keltezve, amely megparancsolja, hogy mielőbb fizessenek a tekintetes Heister ezrednek ezer forintot. Mivel pedig más levél utasítása alapján öszszegyűjtöttek nyolcezer és 88 forintot. Továbbá eldöntetett, hogy az előírások nyugtáit, amelyeket a készpénz fejében kell elfogadni, a nagyméltóságú Szécsény Pál herceg kalocsai érsek, a nevezett kúria elnökének kezéhez kell adni, és, hogy azokat megkapja, embereket küldjenek. Ezért ennek a tevékenységnek az elvégzésére az előző év adószedő urát Budára kell küldeni.

³¹ Kötés miatt nem olvasható a szöveg.

³² Kötés miatt nem olvasható a szöveg.

³³ Kiolvashatatlan szó.

Nyilvánosságra hozták ő szent felsége kegyes meghagyását, a következő utasítással, és tartalommal:

1702. év december hó 11. napján, Heves és Külső-Szolnok egyesült tekintetes vármegyék általános gyűlésében, amelyet Gyöngyös mezővárosban tartottak, ő szent felsége jelen kegyes meghagyását, mely által kegyesen méltóztatik közölni, a mostani háborús állapot szükségét, és a hajdú sereg vezérletének szükségességét, köteles tisztelettel nyilvánosságra hozták az ülés felesketett jegyzője által.

Heves és Külső-Szolnok vármegyék tekintetes, méltóságos, tekintetes és nagyságos, kiváló és nemes, bölcs, valamint érdemes nemes és nemzeti fő- és alispán, szolgabíró, és esküdt, és a főpap báró mágnás és nemes urak összességének stb., szeretett híveinknek.

Lezárva október 18. napján

Buda

Gyöngyös

Lipót isten kegyelméből mindig felséges római császár és Németország, Magyarország és Csehország stb. királya.

Tekintetes, méltóságos, tekintetes és nagyságos, kiváló és nemes, bölcs, valamint érdemes szeretett híveink. Atyai szeretetünk miatt, melyet szeretett Magyar Királyságunk iránt érzünk, óhajtjuk pedig, hogy híveink [...] ³⁴ és rendek és minden alattvaló az oly hosszú háború nyomorúsága után, épen és gazdagon visszafoglalva, isten kegyelméből az Ottomán Udvarral kötött éltető béke [...] ³⁵ nyomán, oly sok éven át élvezhették a nyugalmat, valamint mentesítve mégis az eddig eltűrt, oly nehéz adók és más közterhek alól, fellelegezhettek. Mivel mégis ellenségeink és ellenfeleink, akik ismét veszélyesek ránk, felbátorodva a szinte egész Európát érintő háború hatására arra kényszerítettek minket, nem annyira azért, hogy megvédjük a jogtalan bitorlástól királyságunkat és Spanyolország feletti jogainkat, amelyek császári házunknak törvényesen járnak, hanem leginkább azért, hogy megvédjük saját magunkat, örökölt királyságainkat, és megóvjuk tartományainkat, mert a franciák szárazon és vízen fenyegetnek minket, titokban és nyíltan szövetségeket kötve, és minden felé körülhordozzák fegyvereiket, ezért a megfelelő cél elérésére, a veszély visszaverésére kényszerülünk, úgyhogy a magyar és horvát nemzeti gyalogos katonaság seregébe, a királyság vármegyéinként (kivéve mégis az újszerzeményi és a szerb területen lakókat) megjelölve pedig a már említett Magyar Királyságunkban, a telkek száma alapján Horvátországban pedig a füstök alapján amelyeket telkek helyett mondanak, egy hajdút avagy nemzeti gyalogos katonát állíttatok ki, és gyűjtetem zászlók alá. A rendkívüli adókat, amelyek a jelenben érvényesek, a fenntartás

³⁴ Hiányzó szó.

³⁵ Hiányzó szó.

kényszere miatt a rendes adókkal együtt, amennyire elegendőek, megrendülve vagy inkább kényszerítve kegyesen elrendeljük és elfogadjuk. Többi német tartományunk is, amelyek ebben az évben a rendes adókon felül, és sok más különféle beszolgáltatást és előleget is (ezekről Magyar Királyságunk még nem szerzett tudomást) vállalták tizenötezer [...] ³⁶ összeírását [összegyűjtését] ³⁷ az Itáliában hadakozó hadsereg feltöltésére [ellátására] ³⁸, valamint az ebben az összeírásban előzetesen beszédendő összegeket visszautasították. Kijelentették, hogy csak a háború vége után következő kedvezőbb években akarják [...] ³⁹, példaként meghagytuk, és ugyanilyen [...] ⁴⁰ hűségetek készségét a már említett hazai katonaság vezérlete és felállítása kapcsán kegyesen és teljesen nem akarjuk, hogy a katonaság a felállításának és vezérletének költségeit ingyen követeljék, és teherré váljanak, és amint a jelenlegi háború legsürgetőbb szüksége kikerül az éves adómennyiségből ismét hajtsák be, és írják jóvá. Ezért ehhez a kegyes szándékunkhoz, ha az ügy nem tűr késedelmet, néhány pontból, amelyeket az Udvari Haditanács és a Hadipénztár kezdeményezett, és felségünk kegyesen megerősített, a Kerületi Hadbiztosság pedig kihirdetett, meg kell érteni, hogy az a kívánatos, hogy gyakorlatilag el kell fogadni a katonaság vezérlete, felállítása, fenntartása, feloszlata, így és nem másképp döntetett és határoztatott el, aminthogy a megelőlegezett két havi zsoldot ki kell fizetni, és a következő hadiidény adóját be kell hajtani. És, habár kegyesen bízunk benne, hogy az említett Magyar Királyságunk érintett karai és rendjei ki-ki a saját helyén, minden erejével és lehetőségével szívesen fog tevékenykedni azon, hogy elhárítsa a jelenlegi bajokat, ami illik a hűséghez, és a készséghez, és nem fognak letérni őseik dicső nyomairól akik egykor a boldogult királyok idején, és dicső őseik idején, az efféle hirtelen veszélyekben, ahogy azoknak az időknek a szokása megkövetelte, vagy személyes felkeléssel, vagy toborzottakkal hűségesen és gyorsan kiálltak, vagy más módokon is személyüket és lehetőségeiket felhasználva hűségük és nevük halhatatlan hírét hagyták hátra utódaiknak, hogy kövessék. Úgyhogy nem kevésbé gyorsan mint amilyen nagy szükség szorít, és a hűséges karok és rendek természetes uruk iránti köteles hűsége és esküje, minden lehető segítséget megteremt, a fentebb kihirdetett katonaságot minél gyorsabban, és pedig a jelen levél kihirdetésétől számított hat héten belül össze kell gyűjteni, ezt a munkát a három dunántúli kerületben kell végrehajtani, és az említett Magyar Királyságunk felsőbb vármegyéiben, amelyet kegyesen szeretett rokonunkra a Szent Római Birodalom tekintetes hercegére és az ország nádorára, vitézlő és nagyságos Koháry István grófra, a Dunán inneni vármegyékben pedig a

³⁶ Kötés miatt nem olvasható a szöveg.

³⁷ Szöveghiány miatt nem megállapítható, hogy katonákról vagy pénzről van szó.

³⁸ Szöveghiány miatt nem megállapítható, hogy katonákról vagy pénzről van szó.

³⁹ Hiányzó szó.

⁴⁰ Hiányzó szó.

Királyi Kúria bírójára [Batthyány Ádám] tábornokra, és Horvát Királyságunk bánjára bízjuk kegyesen.

Ezért kegyesen biztatjuk hűséges híveinket, és erősen emlékeztetjük a felségünk iránti köteles hűségre és engedelmességre, föltétlenül kívánva, hogy félretéve minden késedelmet vagy halogatást vita és vonakodás nélkül (amelyekről az ügyek jelen állapotában még gondolkodni is tilos) az oly sokat emlegetett katonaság előállítását a megfelelő számban, Heves és Külső-Szolnok vármegyék részéről a telkek arányában kilencvenhárom fős létszámban, a jászok részéről huszonhat, Eger város nyolc, minél gyorsabban összegyűjteni és felállítani, a fent említett herceg nádor intézkedéseinek mindenben vessék alá magukat, és semmiképpen el ne mulasszák hűséges híveink, megmaradván császári és királyi [felségünk] kegyelmében és kegyes jóindulatában. Kelt az ebersdorfi táborunkban, az úr 1702. esztendejében, október hó 7. napján.

[...] ⁴¹

Mátyássovsky László sk.

nyitrai püspök

Hunyady László sk.

A katonaság felállításának ügye az 1703. év elejére a következőképpen intéztett. Miután nemzeti Bagosy Pál úr ezen területek katonaságának ezredese Bécsből Gyöngyösre, majd pedig Egerbe ment, ugyanezen ezredes úr a megkövetelt 93 gyalogost, akiket személyükben kellett kiállítani és kivezényelni, átvette, így ha valamelyik is közülük titokban megszökik, a tekintetes vármegyét ezután soha nem lehet számon kérni, ezek felállítására és a költségekre minden személy után hat rajnai aranyforintot tettek le.

Heves vármegye rendjei 1702. december 11-én tartottak közgyűlést Gyöngyösön. Ezen a gyűlésen megszavazták a császári parancsnak engedelmeskedve, hogy Heves megye a háború viseléséhez szükséges haderő számára minden porta után egy katonát állítson ki. Heves és Külső-Szolnok vármegyére 93 fő jutott, a jászokra 26, Eger városára 8 fő. ⁴² Az általam használt szakirodalom, illetve a megtalált források arról nem szólnak, hogy Gyöngyös és Hatvan városának mennyi katonát kellett kiállítania, de a számok még így is elég jól mutatják, hogy a vármegyét mennyire megviselte a török uralom.

A Magyar Nemzeti Levéltár Heves Megyei Levéltárában fellelhető az az irat, ⁴³ mely elismeri, hogy Eger város eleget tett katonaállítási kötelezettségének. Ezt az iratot Ferdinandus Carolus a Schveigern jegyezte ellen.

⁴¹ Kiolvashatatlan rövidítés.

⁴² Magyar Nemzeti Levéltár Heves Megyei Levéltára. IV-1/a/11. (továbbiakban: MNLHML)

⁴³ MNLHML. V-1/b/3 B. III/88.

Quod Libera Civitas Agriensis ad formandum Inclytum Regimen Bagossianum Hungaricum pedestris ordinis, Octo dico 8, propriis sumtibus conductos eosque competenti mundirunii instructos Haidones mihi praesentaverit, Hisce vi officii attestor. In fidem cuius sigili Agriae die 20 Aprilis 1703.

Sacrae Caesareae Regiaeque Maiestatis Consiliarius Super Regni Hungariae Partium Cis et trans Tybiscum Super Commissarius Bellicus Sacri Romani Imperii Eques Ferdinandus Carolus a Schveigern mpp

Mivel Eger szabad város tekintetes Bagossi magyar gyalog ezred felállítására saját költségén, nyolc azaz 8, zsoldos hajdút és ezeket megfelelő mundérba öltöztetve állított elő nekem. Ezt hivatalom erejénél fogva tanúsítom. Ezen pecsét hitelével Egerben április 20-án 1703.

A szent császári és királyi felség a Magyar Királyságban a Tiszán inneni és túli Rézséken udvari tanácsosa, Főhadbiztos a Szent Római Birodalom lovagja Ferdinandus Carolus a Schveigern sk

A rendelet kihirdetése után hat héttel az előírt létszámot ki kellett állítani. Ez a rendelet roppant népszerűtlen volt a megyében, de végül mégis sikerült összegyűjteni a csapatokat. A szakirodalom szerint az összetoborzott, mintegy 200 katonát maga Bagossy Pál érkezett Bécsből.⁴⁴ Ez az adat kissé nehezen értelmezhető, mert pontatlan a fogalmazás. Az helyes, hogy Heves és Külső-Szolnok vármegyének közel 200 katonát kellett kiállítania, ám Eger városába vonták össze az egész regimentet, melynek toborzási területe az egész Tiszántúl volt. Erre bizonyíték az az irat,⁴⁵ melyet szintén a Magyar Nemzeti Levéltár Heves Megyei Levéltárában őriznek.

A Bagossy-féle hajdúregement tartózkodásáról Egerben bizonyítvány

Ego Infrascriptus Recognosco vigore harum. Quod ex neo-conducto Inclyto Regimine Bagosiano, per Inclytos Comitatus et Civitates ad Lustrum⁴⁶ et formationem eiusdem Inclyti Regiminis, huc Agriam praesentati Neo-conducti haidones septem integris diebus per Civitatem antefatam numero; 1600. Dislocati, ibidemque totidem diebus commorati sint. In cuius majorem fidem, hanc meam dedi attestationem. Datum Agriae die 24. Aprilis. Anno 1703.

⁴⁴ Eger a Rákóczi-szabadságharc korában. In: Az egri Múzeum évkönyve. Szerk.: Szántó Imre. Eger, 1963. 264. (továbbiakban: Szántó, 1963)

⁴⁵ MNLHML. V-1/b/3 B. III/88.

⁴⁶ Ehelyett lustrum.

Sacrae Caesareae Regiaeque Maiestatis Consiliarius Super Regni Hungariae Partium
Cis et trans Tybiscum Super Commissarius Bellicus Sacri Romani Imperii Eques
Ferdinandus Carolus a Schveigern mpp

Én alulírott elismerem ezeknek erejével. Mivel az újonnan felállított tekintetes Bagosi ezredből, a tekintetes vármegye és városok által ugyanezen tekintetes ezred szemléljére és gyakorlatozására az itt Egerben újonnan beállított hajdúk hét egész napig a városban a már említett számban, 1600. helyezkedjenek el és ugyanott ugyanannyi napig tartózkodjanak. Kelt Egerben Április 24. napján 1703. évben.
A szent császári és királyi felség a Magyar Királyságban a Tiszán inneni és túli Ré-szeken udvari tanácsosa, Főhadbiztos a Szent Római Birodalom lovagja
Ferdinandus Carolus a Schveigern sk.

A fenti iratból egyértelműen kiderül, hogy az Egerben összevont hajdúregiment létszáma 1600 fő, és ez az irat csak 4 nappal keletkezett, később mint az egri hajdúk kiállítását igazoló okmány. Tehát teljesen bizonyosak lehetünk abban, hogy az ezredtulajdonos Bagossy Pál nem csak Heves- és Külső-Szolnok vármegyéből toborzott katonákért jött Egerbe hanem az egész ezredért.

A rendelkezésre álló adataink ellentmondásosak arról, hogy Bagossy Pál mikortól harcol Itáliában az ezredével együtt. Mészáros Kálmán szerint 1702-től,⁴⁷ Heckenast Gusztáv szerint 1703-tól. Szerintünk az utóbbi adat a helyes, hiszen Egerben csak 1703 elejére tudják összevonni a csapatokat. Ráadásul az ezredet nem is lehetett azonnal útnak indítani, mert a katonák járandóságukat nem kapták meg.⁴⁸ A kifizetés elmaradását bizonyítja az alábbi irat,⁴⁹ melyet Jonathan Lindmann de Tilenax császári főadószedő készített, és Telesi József, illetve Kolosváry Mihály ellenjegyzők hitelesítettek. Ez a dokumentum bizonyítja, hogy az Egerben kiállított hajdúk két havi zsoldja elmaradt, melyet csak április 28-án adnak ki Budán. Feltehetően, ha az egri hajdúk nem kaptak fizetést, akkor az egész ezred zsoldja elmaradt.

Quietantia

Per Quinguaginta Sex Florenos Rhenensis id 56 quos Episcopalis Civitas Agriensis, in sortim bimestris Stipendij per se conductorum Haidonum ad Cassam Provinciale Budensem in paratis rite exolvit, Super quibus Eadem Civitas Episcopalis praesentibus quietatur. Ex officio Cassae Provincialis Budensis. 28 Aprilis 1703.

⁴⁷ Mészáros Kálmán: II. Rákóczi Ferenc tábornokai és brigadérosai. Budapest, 2006. 67. (továbbiakban: Mészáros, 2006)

⁴⁸ Szántó, 1963. 264.

⁴⁹ MNLHML. V-1/b/3 B. III/88.

Jonathan Lindmann de Tilenax in Demborum, facit Caesareani Regiminis Magister
Supremus Provincialis Perceptor Joseph Telesi Michael Kolosváry eiusdem Cassae
Contra Scriba mpp

Nyugta

Ötvenhat rénes forint vagyis 56 által, amelyeket Eger püspöki város két havi fizetés-ként zsoldos hajdúknak a Budai Helytartótanácsi Pénztárhoz élelmezési költségként annak rendje s módja szerint megfizetett, amelyekről ugyanezen püspöki várost jelen irattal nyugtázzuk. Budai Helytartótanács Pénztárának hivatalából. Április 28. 1703. Jonathan Lindmann de Tilenax in Demborum Császári helytartói főadószedő készítette sk, Telesi József, Kolosváry Mihály ugyanezen pénztár ellenjegyzője sk

Azt azonban, amit Szántó Imre írt 1963-ban az *Eger a Rákóczi-szabadságharc korában* című cikkében, az iratok⁵⁰ nem támasztják alá. Egy szó sem esik arról, hogy a Bagossy-ezred fellázadt volna, oly mértékben, hogy a vár ágyúit kellett rájuk irányítani.

Bár a kincstár gondoskodott a fizetés kiutalásáról, a Magyar Nemzeti Levéltár Heves Megyei Levéltárában őriznek még egy iratot,⁵¹ melyet Kazinczy Márton, a Bagossy-ezred hadnagya írt. Ebben a dokumentumban elismeri, hogy a 8 egri hajdú még májusban sem kapta meg a járandóságát. A késés mögött a korabeli ügyintézés lassúságát, valamint a szállítás, közlekedés nehézségét sejthetjük, az emberi hanyagságról már nem is beszélve.

Quod ego infrascriptus Inclyti neo-erecti Regiminis Bagosiani, Laitinautius⁵² ab Episcopali Civitate Agriensi, octo, per eandem conductorum haidonum bimestre salarium quinquaginta sex florenos Rhenenses penes assignationem et quietantiam Provincialis Perceptoratus Budensis, rite percepi presentibus recognosco

Datum Agriae die 2. mai Anno 1703.

Martinus Kazinczy

Hogy én alulírott az újonnan felállított tekintetes Bagosi ezred hadnagya, püspöki Eger városból, ugyanezen [város] által nyolc zsoldos hajdúk két havi fizetését, 56 rénes forintot a budai Helytartótanácsi Adószedő Hatóság pénzutalványozásának és nyugtázásának alapján annak rendje s módja szerint a jelenlévőknek elismerem.

Kelt Egerben május 2-án 1703. évben

Kazinczy Márton

⁵⁰ MNLHML. V-1/b/3 B. III/88. (Szántó Imre is erre az iratra hivatkozik.)

⁵¹ MNLHML. V-1/b/3 B. III/82.

⁵² Ehelyett: Lajtenatius.

A fenti forrás egyértelműen alátámasztja, hogy az ezred 1703 májusában még nem hagyta el Egert. Hogy pontosan mikor sikerült útnak indítani a regimentet, arról nincs információnk, de azt biztosan tudjuk, hogy az itáliai frontra vezényelték a Bagossy-hajdúkat. Az ezred első bevetése 1705-ben volt a Bormida folyó melletti Castelnouvonal. Aztán Villanova mellett került sor egy ütközetre, végül augusztus utolsó napjaiban a Dora Baltea folyó melletti ivreai várkastély védelmére vezényelték őket, ahol nagyon kitüntették magukat.⁵³ A magyar hajdúk szeptember 3-án vonultak be a gyenge várba. A franciák szeptember 12-én befejezték a vár körülrészét, és már ezen a napon három rohamot intéztek a falak ellen, de az ezred hősi védekezése minden további kísérletet megghiúsított. Erre a franciák ismét ágyútűzvet zúdítottak a várra, és ezzel az összes védőműveit szétrombolták. Mivel így a várat már nem lehetett védeni, a védőrség parancsnoka, Kriechbaum tábornok kénytelen volt kapitulálni és Bagossy ezredes ezredének túlnyomó részével együtt francia hadifogságba esett.⁵⁴ Az ezred egyik osztálya azonban - mintegy 100 ember - Hancsók alezredes vezetése alatt Bajorországban, Schongau várának ostrománál harcolt.

Ezen a ponton az információink ellentmondásosak. Bánlaky József az 1705. év végére teszi ezt az eseményt,⁵⁵ Zachar József azonban, aki a bécsi Kriegsarchivban is kutatott, az iratok alapján más következtetéseket vont le. Az ő kutatásaiból az alábbiak derülnek ki. A hajdúezredek már a felállítás idején sem érték el a hadilétszámot. Az Andrássy-gyalogezred 1356, a Batthyány-gyalogezred 1380, a Bagossy-gyalogezred pedig 1600⁵⁶ fővel indult el a hadszíntérre.⁵⁷ A Molnár-ezredről nincs pontos adat. Az itáliai frontra vezényelt hajdúezredek már az 1703. évben súlyos veszteségek érik, létszámuk megcsappan. Az Andrássy-ezred 1033, a Batthyány-ezred 627, a Bagossy-ezred 500, a Molnár-ezred pedig csupán 200 fővel várnak a kiegészítésre.⁵⁸

A következő év is súlyos veszteségekre utal, hiszen az elmúlt év közel 2400 hajdújából ebben az évben már csak 1557 fő maradt: 896 Andrássy-, 560 Batthyány-, és 101 Bagossy-hajdú. A Molnár-ezredet⁵⁹ fel kellett oszlatni a hadszíntéri veszteségek, illetve az utánpótlás hiánya miatt. Ebből a létszámból is csak 583 katona volt hadra fogható, mert a többinek nem volt megfelelő felszerelése.⁶⁰ A fentiek alapján feltételezhető, hogy Bánlaky József egy évvel eltévesztette az eseményeket. Viszont

⁵³Bánlaky József: A magyar nemzet hadtörténelme. 18. kötet 1938. <http://mek.oszk.hu/09400/09477/html/0018/1544.html> (letöltési ideje: 2013.03.28) (továbbiakban: Bánlaky, 1938)

⁵⁴ Uo.

⁵⁵ Bánlaky, 1938.

⁵⁶ MNLHML. V-1/b/3 B. III/88.

⁵⁷ Zachar, 2004. 164.

⁵⁸ Zachar, 2004. 165.

⁵⁹ Az ezred megmaradt tagjait a Bagossy-ezredbe tagolták.

⁶⁰ Zachar, 2004. 165.

akkor nyitva marad a kérdés, hogy mi történt az 1703. évben, hogy a Bagossy ezred létszáma 1100 fővel csökkent? A későbbiekben az ezred további 21 főt veszít, de arra nem találtam adatot, hogy pontosan hol.

A magyarányú létszámcsökkenéshez hozzájárult, hogy a hajdúezredek veszteségeit sokkal nehezebb volt pótolni, mint a huszárezredekét. Ráadásul 1705-ben a feltöltés teljesen lehetetlenné vált. Az Itáliában bevetett magyar gyalogezredekben, az adatok szerint 550 Andrássy-, 425 Batthyány-, és 80 (!) Bagossy-hajdú szolgált, az egyenként 2012 fős létszám helyett.⁶¹ 1706. január-februárban már akkora volt a létszámhiány a magyar kiállítású gyalogezredekben, hogy az Andrássy- és a Batthyány-gyalogezredet betagolták a legjobb vezényletű, ám létszámában leginkább megcsappant ezredbe, ami a Bagossy-hajdúezred volt.⁶² Az így újjászervezett ezred elérte az 1055 főt, ami az előírt létszámnak 52.43%-a. Az újjáalakult ezred, megtartotta a Bagossy nevét, és 1706-ban ismét Itáliában vetették be Gyulay gróf főstrázsmester vezetése alatt.⁶³

1706-ban a Bagossy-ezredet Turin (Torinó) alá vezényelték. Turin a XVIII. század elején kulcsfontosságú erőd volt. 1706-ban a közel 10000 fős császári-királyi védősereg parancsnoka Wirich Philipp Lorenz volt. Az alárendelt hadak között volt a Bagossy-hajdúezred egy része.⁶⁴ Az előrenyomuló francia-spanyol erők június 19-én zárták körül Turin városát. A támadóerők parancsnoka Lajos, Feuillade hercege volt, aki tudta, hogy hosszú ostromra kell felkészülnie. Ezért nemcsak szilárd ostromgyűrűt vont az erősség köré, hanem saját seregét is egy külső védőgyűrűvel oltalmazta.⁶⁵

Mivel felmentő seregek híre nem volt, ezért megkezdődhetett az ostrom, mely hatalmas anyagcsatává változott. A 117 napos ostrom alatt kilőttek 34 000 ágyúgolyót, 8000 bombát, 6000 gránátot. Mindehhez a tüzérophöz elhasználtak 4000 mázsá lőport. De hiába, az erőd továbbra is bevehetetlen volt.⁶⁶

A június 22-i kitörésben részt vettek a Bagossy-hajdúk is, akik a város egyik citadelláját védelmezték az ostrom ideje alatt, összesen 118 napig.⁶⁷ A kitörésben összesen 30 hajdú vett részt, ebből elesett 12 fő köztük Baranyai kapitány is. Ez annyira elkésérítette a hajdúkat, hogy addig nem nyugodtak, míg egy francia kapitányt

⁶¹ Zachar, 2004. 166.

⁶² Zachar, 2004. 125.

⁶³ Bánlaky, 1938.

⁶⁴ Zachar József: Csáták, hadvezérek, katonák a XVIII. században. Budapest, 1990. 54. (továbbiakban: Zachar, 1990)

⁶⁵ Uo.

⁶⁶ Uo.

⁶⁷ Uo. 55.

le nem vágtak. Bosszújuk bizonyítékeként az egyik katona szablyájára tűzve vitte be a megölt ellenséges tiszt fejét, a civil lakosság nem kis rémületére.⁶⁸

Savoyai Jenő herceg seregével szeptember 6-án érkezett meg, hogy az ostromlott Turint felmentse. A herceg terve az volt, hogy először az ellenség balszárnyát töri át, és ha az megvetette lábát, utána indul meg a derékoddal, melyet a jobbszárnynak kell követnie. A támadással egy időben Wirich Philipp Lorenznek a turini védősereg egy részével ki kellett törnie, hogy a Dora Riparia hídját elfoglalva és megtartva a franciákat elvágja egymástól.⁶⁹ A herceg hadereje 52 gyalogzászlóaljban összesen 24 000 főt, és 102 svadronban 6000 főt számlált.⁷⁰ Vele szemben az egyesült francia-spanyol hadak összlétszáma 97 gyalogzászlóaljban 30 000 főt, és 120 svadronban 12 000 főt számlált.⁷¹

Savoyai Jenő seregét három harcvonalba rendezte. Ennek feladata volt megakadályozni, hogy az ellenség áttörhesse vonalait, mert ha ez megtörténik, akkor átka-rolással fenyegetheti a hadsereget, és akkor az egész hadrendjét fel lehet göngyöli-teni, ami a csata elvesztését jelenthette volna. A három harcvonal az alábbiak szerint sorakozott fel:

I. harcvonal:

Jobbszárny: németbirodalmi csapatok, a Szász-góthai herceg parancsnoksága alatt

Középhad: osztrák zászlóaljak, Rehbindler altábornagy parancsnoksága alatt

Balszárny: porosz gyalogság, anhalt-dessani Lipót herceg alatt; továbbá az osztrák gránátosok.

II. harcvonal:

Langallerie marquis alatt; hasonlóan alakítva, mint az I. harcvonal, de a jobbszárnyon nem birodalmi csapatok, hanem osztrák zászlóaljak, középen pedig a Bagossy-hajdúk.

III. harcvonal:

A császári lovasság, a jobbszárny Darmstadti Fülöp herceg, (alatta az Ebergényi-(Pálffy-) magyar huszárezred, és a Splényi- (Deák-) huszárezred), a középhad Visconti marquis, a balszárny báró Kriechbaum altábornagy alatt.

A balszárny előtt egy 15, a jobbszárny előtt egy 20 nehéz lövegéből álló üteg állt. Az ezred lövegek az ezred arcvonala mellett vonultak fel.⁷²

⁶⁸ Bánlaky, 1938.

⁶⁹ Bánlaky, 1938.

⁷⁰ Zachar, 1990. 57.

⁷¹ Zachar, 1990. 56.

⁷² Bánlaky, 1938.

A franciák oldalán is harcoltak azonban magyar huszárok. Ők részben dezertőrök voltak, részben pedig hadifoglyok az Ebergényi- és Deák-huszárezredből.⁷³

A felsorakozásra szeptember 7-én került sor 1/2 5 tájában dobszó nélkül a legnagyobb csendben, mely alig egy óra alatt lezajlott. A napfelkeltére a szövetségesek már megkezdték a csatarend kibontakozását. A vonalba szerveződés közel két órát vett igénybe. A balszárny már reggel 8 körül kiért az ellenséges sáncokhoz, ezért a heves ágyútűz ellen lőtávolon kívül kellett maradnia, amíg a teljes vonal felfejlődik. Közben a franciák is erősítést kaptak a sáncokon, így összesen már 37 gyalogzászlóalj, 65 lovassvadron és még 10 lóról szállt dragonyosvadron várta a szövetségesek támadását.⁷⁴

Reggel 9 órára annyira megközelítették a sáncokat, hogy megkezdődhetett a heves tüzérségi párbaj, mely a szövetségesekben sokkal nagyobb kárt tett, mint az elsáncolt franciákban. Délelőtt fél 11-kor aztán Savoyai Jenő elrendelte az általános támadást. Közben tovább folytatódott az ellenséges ágyútűz, mely már nemcsak golyót, hanem kartácsot is zúdított a tüzelés nélkül közeledő szövetséges gyalogságra. A támadás tempóját a balszárny adta, amelynek élén a gránátosok haladtak. Kezdetben a francia ágyúk folyamatosan tüzeltek, hogy megpróbálják megállítani a közeledő ellenséget, aztán a gránátosaik ugráltak át a sáncokon, és közelharcot kezdeményeztek.⁷⁵

A balszárnyon hamarosan be kellett vetni a második vonalat, hogy az első vonalat megsegítsék a heves harcban. Sőt még a derékhad második vonalából is küldtek erősítést, egy teljes brigádot (legalább négyzer főt). A Habsburg hadak főparancsnoka, Bonneval személyesen vágta keresztül magát az ellenségen, csatlakozott Lipót fejedelemhez, és személyes példaadással igyekezett harcra tüzelni a katonáit. Ez sikerrel járt, a franciákat visszaszorították sáncaik mögé, de a franciák is kaptak erősítést, ennek következtében a harc kimenetele ide-oda hullámozott.⁷⁶

Ekkorra ért a sáncokhoz a szövetséges derékhad, de az erők kiegyenlítettsége miatt itt is ide-oda hullámozott a harc. A szövetségesek háromszor feljutottak a sáncokra, de mindháromszor leszorították őket onnan. Közben a franciák jobbszárnyán rés keletkezett, melyet a szövetségesek észrevettek. Ide rontottak be az Ebergényi- és Deák-huszárok, akik sikeresen oldalba és hátba kapták a franciákat. Őket követték a gránátosok és a gyalogság. Ezzel a sánc ezen szakasza a szövetségesek kezére került. A visszavonulást a francia lovasság fedezte, de az ideérkező szövetséges lovasság súlyos veszteségeket okozott nekik, ezért kénytelenek voltak a francia lovasságot is visszavonni.⁷⁷

⁷³ Zachar, 1990. 57.

⁷⁴ Uo. 58-59.

⁷⁵ Zachar, 1990. 59.

⁷⁶ Uo. 1990. 59-60.

⁷⁷ Uo. 1990. 60.

Ez alatt a derékhadnak is sikerült áttörni a franciák védelmét, és megszerezték a sánc középső részét is, de a jobbszárnyon a támadás elakadt. Ekkor az első vonal derékhada, Savoyai Jenő kifejezett tiltása ellenére, jobb felé húzódott, hogy támogatást nyújtson, ráadásul a lovasság is üldözőbe vette a balszárnyon visszavonuló ellenséget, szintén a herceg kifejezett tiltására. Ezzel rés keletkezett a szövetségesek vonalán. Szerencsére ezt a főparancsnok hamarabb észlelte az ellenségnél, így még időben előre tudta vonni a második vonalat, köztük a Bagossy-hajdúkat, hogy ezzel megakadályozza, hogy az ellenség betörjön a keletkezett résbe.⁷⁸

Savoyai Jenő épp idejében cselekedett, mert a francia balszárny gyalogsága befejezte rendeződését, és ellentámadása előkészítését, illetve a lovasság is újrarendeződött. Kezdetben az ellentámadás sikeres volt, és a szövetségeseket egész a sáncig szorították vissza. Savoyai Jenő rohamra vezényelte embereit, ám a heves francia tűz megállította a rohamot. Közben a balszárnyon sikeresen fékeztek meg a francia ellentámadást, és egy heves rohammal megtörték a franciák ellenállását. Ezzel lehetlenné vált a francia arcvonala fenntartása, és az áttört vonal katonái a bekerítés előtt a szélrózsa minden irányába futottak.⁷⁹

A menekülés során újabb heves összecsapás vette kezdetét, melyben megsebesült bal karján Fülöp, Orleans hercege, és a mellvértjét is három golyó érte. Súlyos sebet kapott Marsin marsall is, aki fogságba esett, és pár óra múlva meg is halt. Ezzel a felső vezetés nélkül maradt francia hadsereg teljesen felbomlott.⁸⁰ Daun tábornagy ekkor elérkezettnek látta az időt arra, hogy az erődbezárt seregével beavatkozzon a küzdelembe. Erős különítményeket küldött ki, hogy elvágják a menekülő franciák útját. Közben az erőd ágyúival tüzet nyitott a hadihidakra, és az azon átkelni akaró embertömegre.

A menekülőket Muret tábornok rendbe szedte, és visszavonult velük. Mások a még fenntartott védőkörletekbe menekültek vissza, és ott akarták bevárni a segítséget, de az újabb támadás megtörte a franciák minden maradék ellenállását. Egyedül csak a lucentói megerősített kastély elfoglalása maradt hátra az ostromgyűrű teljes felszámolásából, de ezt Savoyai Jenő nem ostromoltatta meg a várható nagy vérveszteség elkerülése érdekében, hanem leállította a támadást. Jól látta, hogy a franciák tömeges menekülése közepette újabb ellentámadástól már nem kell tartania. A franciák felgyújtották élelmiszerkészleteiket, és viszonylag rendezetten elhagyták Lucentot, és maguk mögött lerombolták hadihídjaikat.⁸¹

Érthetetlen okokból sem Feuillade marsall, sem pedig Albergotti altábornagy nem avatkozott be az összecsapásba. Előbbi csak folytatta az erőd lövetését, ezzel

⁷⁸ Uo. 1990. 61.

⁷⁹ Zachar, 1990. 61.

⁸⁰ Uo. 62.

⁸¹ Uo.

akadályozva a benti szövetséges erők hadbalépését, utóbbit pedig a határányi menettávolság illetve Santena altábornagy manőverező hada is akadályozta.⁸² Délután 3 órára teljes lett a szövetséges hadak győzelme. A két győztes hadvezér bevonult a felmentett savoyai fővárosba. Ott a Bagossy-ezred két része találkozott, és ismét egyesült. A szövetséges hadak még estig folytatták a magukat megadó franciák összeszedését.⁸³

Az összecsapásban a francia-spanyol haderő mintegy 2000 halottat, és 1800 sebesültet, valamint 3300 foglyot veszített. A szövetségesek vesztesége a jelentések szerint 944 halott, és 2302 sebesült volt. Sajnos a magyar huszárok és hajdúk veszteségeiről nincsenek adatok.⁸⁴ A francia-spanyol hadsereg anyagi veszteségeket is szenvedett. A szövetségesek kezére került 164 ezredlőveg, 40 tábori ágyú, 50 mozsár, 4000 dragonyosló, a teljes vonatoszlop az élelmiszerekkel, pl.: 3000 zsák liszt, 2000 zsák kétszersült, és a teljes tábori ispotály.

A Bagossy-hajdúkat még ebben az évben sikerült részben feltölteni, ugyanis 1706 végén kiszabadultak az Ivreánál fogságba került csapatrészek. Ezáltal a régi Bagossy-hajdúk ezredükhöz csatlakoztak, de parancsnokuk, Bagossy Pál a szabaddulása után Rákóczi szolgálatába lépett. A Császári Udvari Haditanács lázadónak és szökevénynek minősítette s ezredét véglegesen Gyulai Ferenc grófnak adta át. Innentől kezdve az ezredet Gyulay-ezred néven emlegetik. A Gyulai-ezred 1707-ben Itáliából francia földre került és részt vett Toulon ostromában, majd ismét Itáliába vonult és ott volt a Susa körüli harcokban.⁸⁵

A tanulmányban előforduló személyek

Andrássy Pál, csíkszentkirályi, báró. Andrássy Miklós és Zichy Klára negyedik fia. Már 18 évesen katonának áll, harcolt Thököly, majd a törökök ellen is. Főstrázsamester Csáky László ezredében, részt vett a szalánkeméni és a zentai csatában. 1692. július 1. - 1699. december 31-ig esztergomi kapitány, alezredesi rangban. 1699 óta ezredtulajdonos, ő szervezi meg az Andrássy-hajdúezredet 1702-ben, melyet 1705-ben beolvasztanak Bagossy-ezredbe. 1703-ban Észak-Itáliában harcol ezredével, de 1704. április 21-én már Magyarországon küzd a kurucok ellen. Augusztus 22-én nyílt levélben hírdet közkegyelmet a császár hűségére visszatért kurucoknak. 1705. december 20 előtt csatlakozik Rákóczihoz, utólag aláírta a konföderáció szövetséglevelét. 1706. január 12-én a Zala és Somogy vármegyei portális hajdúk kapitánya, március 13-án generális főstrázsamester, az év végén már Kőszeg parancsnoka.

⁸² Uo. 62-63.

⁸³ Uo. 63.

⁸⁴ Uo. 63-64.

⁸⁵ Bánlaky, 1938.

1711. januártól áprilisig még kuruc hadvezér Kassán. 1713. február 3-án hal meg, a trencsényi jezsuita templomba temetik.⁸⁶

Bagossy Pál, csengerbagosi. Szatmár vármegyei köznemes; Bagossy László és Jósa Borbála fia, felesége Boros Kata. 1688-ban már szentjobbi vicekapitány, 1702-ben császári ezredesi rangot kap, a császár megbízásából egy gyalogezredet toboroz a Tiszántúlon (Bagossy-hajdúezred), melynek tulajdonosa lesz. 1703-tól Észak-Itáliában harcol, ahol francia fogságba esik, és szabadulása után ismét császári ezredes. 1707-ben ezredét hátrahagyva hazaszökik, és csatlakozik Rákóczihoz.⁸⁷ 1707. április 14-én aláírja a konföderáció szövetséglevelét Paulus Bagossi néven, április 25-én brigadérosná nevezik ki. 1708-ban generális főstrázsamester az erdélyi és partiumi gyalogcsapatok élén. 1709. február 22-én Debrecenben „reggel az ágya előtt halva találták.”⁸⁸

Batthyány Ádám, németújvári gróf. Batthyány Kristóf és Palocsay Horváth Mária fia. Tanulmányait a gráci egyetemen folytatta, ahol aranyláncot szerzett. 1685-ben dunántúli főkapitány, és a Kanizsával szembeni végek főkapitánya. 1687. április 23-án királyi főpohárnok 1693. július 7-ig. 1691. március 26-tól altábornagy. 1693. július 7-től horvát bán, kerületi és Kulpa menti végvidékek főkapitánya haláláig. 1700. március 13-án országbíró, október 31-től Vas vármegye főispánja. 1702 októberétől császári gyalogezredes, decembertől szervezi a Batthyány-hajdúezredet. 1703. augusztus 26-án Bécsben meghal.⁸⁹

Deák Pál, Mihályi Pál deák, Nesztorovics Pál (névváltozatok). 1688-ban főstrázsamester Miksa Emánuel magyar huszárezredében. 1689. október 4-én egy rác reguláris ezred parancsnoka. 1690 novemberétől 1691 júniusáig török hadifogságban van, szabadulása után Csáky László főstrázsamestere. 1696-ban Lippa parancsnoka. 1697-ben részt vesz a hegyaljai felkelés leverésében. 1698-ban már császári ezredes. 1703-ban az észak-itáliai hadszíntérre vezénylik ezredével. 1704. március 30-án Casalnál francia hadifogságba esik. 1705-ben francia szolgálatba lép, egy huszárezred parancsnoka lesz. 1706. szeptember 7-én, Torino eleste után visszapártol a Habsburgokhoz, de ezredét nem kapja vissza. 1707. május 30. előtt hal meg.⁹⁰

Ebergényi László, báró. Ebergényi Ádám, és Ányos Anna fia. Tanulmányait a soproni jezsuita gimnáziumban végezte, 1681-ben kitűnő bizonyítványt szerzett retorikai osztályból. Fiatalon Sigray Mátyás ítélőmester mellett dolgozik. Később hadbíró lesz gróf a Czobor Ádám-, majd a gróf Kollonits Ádám-féle császári hu-

⁸⁶ Heckenast Gusztáv: Ki kicsoda a Rákóczi-szabadságharcban? Életrajzi adattár. Budapest, 2005. 25. (továbbiakban: Heckenast, 2005)

⁸⁷ Mészáros, 2006. 67.

⁸⁸ Heckenast, 2005. 33.

⁸⁹ Uo. 50.

⁹⁰ Heckenast, 2005. 109.

százezredben. 1683-ban huszárhadnagy. 1690-ben már neves katona, compániás kapitány.⁹¹ 1694-ben már alezredes, a Kollonich-huszárezred parancsnoka 1700-ig. 1700-tól császári ezredes, a volt Pálffy-huszárezred tulajdonosa haláláig. 1704. április 18-án vezérőrnagy 1702-től számított ranggal. 1708. június 26-án már altábornagy 1706-tól számított ranggal. 1716. május 4-én lovassági tábornok. 1723. október 5-én tábornagy. 1724. június 25-én hal meg Sopronban.⁹²

Esterházy Gábor, galántai gróf. Esterházy Pál és Esterházy Orsolya fia. 1689. január 20-án Fejér vármegye főispánja 1691-ig, 1691. szeptember 16-án Somogy vármegye főispánja 1703. március 29-ig, majd Zala vármegye főispánja haláláig. 1702-ben huszárezredet szervez, és ezredtulajdonosi rangot kap. 1704. március 22. előtt himlőben hal meg.⁹³

Forgách Simon, ghymesi gróf. Forgách Ádám és Rechperg Mária Katalin kisebbik fia. 1685. január 24-től Borsod vármegye örökös főispánja 1710-ig. 1687-ben hadnagy, 1688-ban már alezredes és századparancsnok Miksa Emánuel magyar lovasezredében. 1692-1695-ig alezredes a Pálffy-ezredben. 1697. február 15-én Bars vármegye főispánja. 1700-tól győri vicegenerális. 1701-ben lovasezredes, és ezredtulajdonos. 1704. március 20-án átszökik a kurucokhoz, áprilisban generális mezei marshall, június-júliustól pedig dunántúli vezénylő tábornok, október 30-tól az erdélyi hadak főparancsnoka augusztus végéig. 1705-ben aláírta a konföderáció szövetséglevelét, szeptember 30-tól szenátor, december 26-tól a reguláris hadak főparancsnoka. 1706. július 23-tól kassai kerületi főkapitány, november 22-től 1710. november 16-ig letartóztatásban van. 1711-től élete végéig emigrációban él. 1730-ban hal meg Visnyevecben, a karmelita kolostor templomában temették el.⁹⁴

Gombos Imre, gombosfalvi báró. Gombos Pál és Gönczy-Szabó Anna fia. 1680-1688 között putnoki várkapitány. 1683-1692 között császári ezredes, egy „milic-huszárezred” parancsnoka. 1702-ben egy huszárezred felállítására kap megbízást, melyet felosztatásáig (1706) vezényel. 1703-ban a rajnai hadszíntérről hazarendelik a kurucok ellen, de Kassán reked, csak 1704 októberében tud kivonulni. 1706-ban commissarius provincialis. 1708. május 23-án altábornagy, 1705. december 12-től számított ranggal.⁹⁵

Gyulay Ferenc, marosnémeti gróf. Gyulai Ferenc és Barakonyi Klára fia. 1691-ben Havasalföldön bujdosott Thökölyvel. Már 1703 áprilisától viceóbester⁹⁶ a Bagossy-hajdúezredben, 1706-1707-ben átveszi az Ebergényi-huszárezred parancs-

⁹¹ százados

⁹² Uo. 126.

⁹³ Uo. 135.

⁹⁴ Heckenast, 2005. 148-149.

⁹⁵ Uo. 161.

⁹⁶ alezredes

nokságát, majd 1707. december 20-tól ismét az egykori Bagossy hajdúezred ezrede-se, a tulajdonos haláláig. 1716. május 7-én vezérőrnagyi rangot kap, 1723. október 13-án pedig altábornaggyá léptetik elő. 1728. október 18-án, Mantovában hal meg. 1730. június 23-án temették el Andrásfalván.⁹⁷

Kazinczy Márton, felvidéki nemesi család sarja.⁹⁸ 1703-ban hadnagy a Bagossy-hajdúezredben,⁹⁹ 1706. február 22-én már Esze Tamás gyalogezredének főstrázsamestere, a harmadik compania¹⁰⁰ főhadnagya.¹⁰¹

Kolonich Ádám, kollegrádi gróf. Kollonich Ulrik és Windischgrätz Éva fia. 1683 óta katona. 1688-ban császári alezredes a Czobor-huszárezredben, decemberben vezénylő ezredes. 1691-ben ezredtulajdonos (apósa, Czobor Ádám ezredét veszi át). 1696 augusztusában királyi tanácsos. 1700. december 22-től vezérőrnagy. 1707. január 30-tól koronaőr. 1706. november 3-án altábornagyi kinevezést kap 1704. május 6-tól számított ranggal. 17011. január 2-től Csongrád vármegye főispánja. 1713-ban leszerel. 1716. május 1-től lovassági tábornok. 1723. október 4-től tábornagy. Pozsonyban hal meg 1725. november 28-án.¹⁰²

Kolosváry Mihály 1700-ban már Fejér vármegye szolgabírója. 1703-ban a Budai Helytartótanácsi Pénztár ellenjegyzője.¹⁰³ 1705-ben Fejér vármegye alispán helyettese.¹⁰⁴

Kriechbaum, Georg Friedrich, Freiherr von. 1696-ban már császári és királyi alezredes, 1701. június 17-én ezredes, és haláláig ezredtulajdonos, 1704. április 8-án vezérőrnagyi rangot kap, 1705 decembere, és 1706 februárja között altábornaggyá léptetik elő. 1709-től haláláig tábornag, de már Erdélybe való bevonulásakor is ennek nevezik, mert 1708. március 13-tól erdélyi főhadparancsnok. 1710. február 4-én hal meg, a szebeni német temetőben nyugszik.¹⁰⁵

Lindmann, Jonathan de Tilenax. Császári főadószedő 1703-ban.

I. Lipót, Habsburg. III. Ferdinánd és Mária Anna legkisebb fia. 1655. június 27-én koronázzák magyar-, 1656. szeptember 14-én pedig cseh királlyá. 1658. július 18-tól német-római császár. 1705. május 5-én hal meg Bécsben, a kapucinus kriptában temetik el.¹⁰⁶

⁹⁷ Uo. 173.

⁹⁸ Nagy Iván: Magyarország családai címerekkel és nemzedékrendi táblákkal. VI. kötet. Pest, 1860. 131-137.; Kázmér Miklós: Régi magyar családnevek szótára. Budapest, 1993. 565.

⁹⁹ MNLHML. V-1/b/3 B. III. 82.

¹⁰⁰ Compania itt: század.

¹⁰¹ Géresi Kálmán: A nagykárolyi gróf Károlyi család oklevéltára. V. kötet. Budapest, 1897. 429.

¹⁰² Heckenast, 2005. 239.

¹⁰³ MNLHML. V-1/b/3 B. III. 88.

¹⁰⁴ Heckenast, 2005. 241.

¹⁰⁵ Uo. 252.

¹⁰⁶ Uo. 268.

Mátyássovsky László, alsó- és felső-mattyasóczi. Mátyássovsky György és Horánszky Anna fia. 1658-ban katolizál, tanulmányait Ungváron, Nagyszombatban és Bécsben végzi. 1666. május 13-án papként tér haza. 1673. augusztus 14-én pozsonyi kanonk és szeredi plébános. 1676. április 22-től esztergomi kanonok. 1677. április 22-től nyitrai főesperes. 1680. szeptember 19-től madoccai apát. 1687. augusztus 9-től tinnini címzetes püspök. 1689. július 20-tól örkanonok, december 29-től

Savoyai Jenő (Eugén), herceg. Savoyai Eugén Mór és Mancini Olympia fia. 1683. július 26-án elszökik Párizsból, augusztus 14-én önkéntes Lotharingiai Károly seregében, december 14-én ezredes, egy dragonyosrezred tulajdonosa haláláig. 1685. október 16-tól Generalfeldachtmeister. 1687. november 4-től Feldmarschalleutnant. 1690. május 31-től General der Kavalerie. 1693. május 25-től Feldmarschall. 1697. április 25-től magyarországi helyettes főparancsnok, július 25-től magyarországi főparancsnok, 1698 végéig. 1701. május 14-től itáliai vezénylő tábornok 1702 végéig. 1703. júliustól az Udvari Haditanács elnöke, december 8-tól magyarországi és erdélyi főparancsnok 1704. január 18-ig. 1707-től milánói helytartó, február 21-től Reichsfeldmarschall. 1708. május 2-től Generalleutnant.¹⁰⁷ 1714-1715 között németalföldi helytartó. 1716-1717 között császári főparancsnok a török elleni háborúban. Bécsben hal meg 1736. április 21-én.¹⁰⁸

Schweiger, Ferdinand Carl, Edler von. 1702. december 20-tól supremus commissarius.¹⁰⁹ 1703. január 6-tól felső-magyarországi főhadbiztos,¹¹⁰ április 20-án kelt levelét kelet-magyarországi főhadbiztosként jegyzi.¹¹¹ 1703. szeptember 20-án főhadbiztos Kassán.¹¹²

Zungenberg Leopold Josef, Freiherr von. Eredeti neve: Mehmed, magyar neve: „Csonkabég”.¹¹³ Budán nevelkedik 4 éves korától. Vácott, később Nógrádon lovasztisz. 1680-tól diplomáciai feladatokat lát el. 1681-ben török követ Thököly mellett, majd Thököly követét kíséri vissza Isztambulba. 1682-ben a Thökölyt királlyá nyilvánító ceremónia vezetője a füleki táborban. 1683-ban részt vett a kassai országgyűlésen, majd az eszéki és a győri haditanácson. 1684-ben visszafoglalja Vácot, élélmezi Érsekújvárt. 1685 őszén Budán Abdurahman helyettese. Buda elestekor sebesülten fogságba esik családjával együtt, Bécsújhelyen raboskodik. 1687 májusában fogsága internálássá enyhül, egy ideig a bécsújhelyi polgármester felügyelete alatt áll. 1696-ban megkeresztelkedik, keresztszülei az uralkodópár, nemességet és

¹⁰⁷ Az egész hadsereg főparancsnoka.

¹⁰⁸ Uo. 374-375.

¹⁰⁹ Supremus commissarius itt főhadbiztos.

¹¹⁰ Heckenast, 2005. 378.

¹¹¹ MNLHML. V-1/b/3 B. III/88.

¹¹² Heckenast, 2005. 378.

¹¹³ A harcokban bal karját veszítette, melyet ezüst protézissel pótol.

birtokot kap. 1702-ben katonai szolgálatra jelentkezik, egy magyar huszárezredet toboroz Komárom, Esztergom, Győr és Veszprém vármegyékből. A felső-rajnai hadszíntéren harcol, ahol 1703 őszén francia fogságba esik, és csak 1704 novemberében szabadul. Haguenauban hal meg betegségben 1705 novembere és 1706 januárja között. Ezredét Esterházy József veszi át, illetve más alakulatokba olvasztják.¹¹⁴

¹¹⁴ Uo. 470-471.